

Náhrada vazby v trestním řízení

VÁCLAV MANDÁK

A

ÚVODNÍ POZNÁMKY

a) Nejrozšířenějším donucovacím prostředkem sloužícím k zajištění osoby obviněného zůstává i ve všech soudobých trestněprocesních systémech vyšetřovací (procesní) vazba (dále v souladu s terminologií čs. tr. řádu jen „vazba“).

Již v počátcích buržoazního akuzačního procesu se však stále důrazněji prosazovala myšlenka, která postupně nacházela svůj výraz i v normotvorbě, že vazbu lze považovat za opodstatněnou pouze tehdy, jeví-li se být opatřením z hlediska dosažení účelu trestního řízení nezbytným. Výstižně vyjádřil tuto myšlenku v domácí literatuře na sklonku minulého století Storch, když uvedl, že je třeba, „aby procesní vazba jako nejkrasší a obviněného nejtížeji se dotýkající prostředek k zajištění jeho přítomnosti všude tam byla nahrazena prostředkem mírnějším, kde tím účelu vazby možno dosáhnout právě tak bezpečně“.¹⁾

Vazba tak postupně ztrácí své dříve téměř výsadní postavení a hledají se jiné vyhovující prostředky, které představují v podstatě různé způsoby psychického působení na vůli obviněného.

b) V buržoazním řízení se jako surogát vazby uplatňují především různé způsoby majetkového ručení. Jde o institut, který zde má výrazně třídní povahu — jeho výhod mohou užívat převážně jen příslušníci sociálně silnějších vrstev. Avšak některé současné buržoazní úpravy projevují zejména v posledním období tendence k rozšiřování mírnějších opatření namísto vazby. Jde zejména o různé druhy slibů obviněného, příkazů a zákazů, policejního dohledu apod.²⁾

c) Nezvykle široký rejstřík zajišťovacích prostředků, který dovoluje maximální individualizaci, má současná úprava sovětská.

¹⁾ F. Storch, Vyučení obviněného z vazby vyšetřovací, Praha 1895, str. 1—2.

²⁾ Jako příklad může sloužit současná úprava francouzská, účinná od r. 1970. Procesní předpisy jednak rozšířily možnost použití majetkového ručení (kauci lze např. za určitých podmínek platit i ve splátkách), jednak rozšířily množství mírnějších prostředků, které lze různým způsobem i kombinovat.

V sovětské literatuře se hovoří zpravidla jednak o „sredstvach predstavljenija v sud“ v širším smyslu, mezi něž se řadí též předvolání, předvedení a zadržení, jednak o „měrach presečenija“ ve vlastním slova smyslu. Opatření v naznačeném širším smyslu tvoří tyto instituty: 1. předvolání, 2. předvedení, 3. zadržení, 4. prohlášení obviněného, že se dostaví na vyzvání a oznámí změnu bydliště, 5. písemné prohlášení o nevzdání se, 6. osobní záruka, 7. záruka společenské organizace, 8. dohled nad mladistvým, 9. velitelský dohled u vojáků, 10. majetková jistota, 11. vazba.

Široká rozvětvenost těchto opatření je výrazem snahy o co největší diferenciaci a o individuální přístup ke každé věci. Logickým důsledkem tohoto pojetí je možnost vážit pečlivě především použití nejdůležitějšího prostředku — vazby, jako skutečně ultima ratio. V sovětské úpravě se tak v pečlivě vážených proporcích spojují prvky přesvědčování s použitím donucení.

d) Všechny poválečné čs. procesní předpisy k institutům tohoto druhu přistupovaly až s překvapující rezervovaností.

Prvý jednotný čs. tr. řád z r. 1950 odstranil majetkové ručení do té doby přípustné podle předpisů tr. řádu rakouského i uherského, i další prostředky, které dosud mohly vazbu nahradit, aniž zavedl nové. Pouze ve smyslu § 102 tohoto tr. ř. i tehdy, jestliže tu byl některý z důvodů vazby, bylo možno použít omezení stran místa pobytu nebo uložit povinnost neprodleně oznámit změnu pobytu.

Podstatnější změny nepřinesl ani tr. řád z r. 1956. Dřívější omezení místa pobytu vzalo na sebe podobu písemného prohlášení obviněného, že se na vyzvání dostaví k orgánu trestního řízení a ihned oznámí každou změnu pobytu. Prohlášení však bylo možno přijmout pouze byla-li důvodem vazby obava z útěku obviněného (§ 83).

Nyní platný tr. řád z r. 1961 zná dva prostředky, které mohou vazbu obviněného nahradit. Je to ve smyslu § 73 tr. ř.³⁾ záruka společenské organizace a písemný slib obviněného.

Některé zvláštní prostředky zákonem výslovně nejmenované připadají kromě toho v úvahu v řízení proti osobám mladistvým (§ 293).

Některé statistické údaje a poznatky z rozborové činnosti orgánů činných v trestním řízení ukazují, že současná praxe používá těchto prostředků jen ve zcela nepatrném rozsahu.

Zjišťuje to např. opětovně Nejvyšší soud ČSSR na základě průzkumu praxe soudů a společenských organizací při uskutečňování vzájemné spolupráce. Případy převzetí záruk namísto vazby nebyly vůbec zjištěny.⁴⁾

Obdobné zjištění učinilo na základě obsáhlého rozboru provedeného v r. 1973 i ministerstvo spravedlnosti ČSR. V r. 1971 došlo v ČSR v řízení před soudem pouze v jediném případě k propuštění obviněného z vazby

³⁾ V dalším textu uváděné paragrafy bez bližšího označení rozumí se vždy příslušná ustanovení čs. tr. řádu v úplném znění vyhlášeném pod č. 148/1973 Sb. zák.

⁴⁾ Viz Zhodnocení spolupráce soudů se společenskými organizacemi v trestním řízení, Sb. rozh. č. 10/1972, č. 59.

na základě záruky. V r. 1972 se v soudní fázi řízení tato záruka vůbec nevyskytla; v přípravném řízení jich bylo nabídnuto 6, přijaty byly 4.⁵⁾

Rovněž slibu obviněného namísto vazby se používá jen zřídka i když jeho frekvence je přece jen poněkud vyšší.

Jedním z důvodů tohoto nežádoucího stavu zdá se být i dosud malá rozpracovanost těchto otázek v judikatuře i v literatuře. Účelem této práce je pokusit se alespoň zčásti tuto mezeru vyplnit a současně předložit některé náměty de lege ferenda.

B

PLATNÁ ČS. ÚPRAVA

I. ZÁRUKA NAMÍSTO VAZBY — § 73 ODS. 1

Jedním z výrazných znaků čs. trestního řízení je jeho demokratismus, který se projevuje mj. tím, že procesní předpisy vytvářejí předpoklady pro široké zapojování veřejnosti do boje s protispolečenskou činností. Spolupráci orgánů činných v trestním řízení se společenskými organizacemi uvádí trestní řád jako jednu ze základních zásad trestního řízení (§ 2 odst. 7). Smyslem této spolupráce je rozšiřovat přímou účast pracujících na trestním řízení a tím i posilovat jeho výchovnou a preventivní úlohu při omezování a potlačování kriminality a při odstraňování jejích příčin (§ 3 odst. 1).

Nejširší účast na řízení je zajištěna základním organizacím ROH, mládežnickým organizacím, JZD a výrobním družstvům (§ 4 odst. 1). Tyto organizace mohou mj. navrhnout, aby vazba u obviněného byla nahrazena jejich zárukou za další chování obviněného a za to, že se na vyzvání dostaví k soudu, prokurátorovi nebo vyšetřovateli (dále jen: „záruka namísto vazby“) § 6 odst. 2, 73 odst. 1.⁶⁾

Společenské organizace mají tak napomáhat při omezování zásahů do osobní svobody v těch případech, kdy se záruka jeví být dostatečně způsobilým prostředkem k odstranění stavu, který by jinak opodstatňoval vazbu.

Záruka tohoto druhu je jedním z prostředků psychického působení, od něhož se očekává, že bude mít na obviněného dostatečný vliv, aby se zdržel chování, které by odůvodňovalo jeho fyzickou izolaci. Na chování obviněného má tak působit výchovná a morální síla kolektivu, který záruku přebírá.

⁵⁾ Srov. referát V. Jandy pro zasedání trestní legislativní sekce min. sprav. ČSR, konané v lednu 1974.

⁶⁾ Tento institut spolu s ostatními druhy záruk společenských organizací zavedl podle vzoru sovětské úpravy teprve nynější trestní řád z r. 1961. Dřívější procesní předpisy poválečného Československa, tj. tr. řád z r. 1950, ani tr. řád z r. 1956, podobné instituty neznaly.

1. *Zákonné podmínky a procesní důsledky přijetí záruky*

a) Tr. řád pojímá záruku namísto vazby jako institut, který vazbu nahrazuje. O nabídnuté záruce může být rozhodnuto jen tehdy, jsou-li zde důvody vazby, a to — jak bude dále podrobněji uvedeno — důvody buď podle § 67 písm. a/ (obava ze skrývání se či útěku obviněného — dále: „vazba úteková“) nebo písm. c/ (obava z další trestné činnosti obviněného — dále: „vazba předstižná“). Orgán rozhodující o vazbě, tj. podle okolností prokurátor nebo soud, může v takovém případě záruku přijmout a ponechat obviněného na svobodě, nebo ho na svobodu propustit (§ 73 odst. 1).

Není tedy důvod nabízet záruku a rozhodovat o jejím přijetí tehdy, jestliže ani vazba nehrozí, ani se obviněný ve vazbě nenachází, např. jen jako ujištění, že obviněný se nezachová způsobem, který by snad teprve v budoucnu jeho vzetí do vazby odůvodňoval. Myšlenkový pochod orgánu, který o možnosti použití záruky rozhoduje, je v podstatě takový, že nejprve uvažuje, zda je třeba uvalit vazbu nebo zda je třeba, aby již nařízená vazba dále trvala. Teprve při kladné odpovědi lze zkoumat, zda toto nejdůležitější zajišťovací opatření může být nahrazeno zárukou společenské organizace.

b) Tr. řád v § 73 odst. 1 výslovně uvádí, že za podmínek tam blíže uvedených lze vazbu nahradit zárukou společenské organizace jen je-li tu důvod vazby uvedený v § 67 písm. a) nebo písm. c). Z toho zároveň vyplývá, že záruku lze přijmout i tehdy, jsou-li dány současně oba tyto důvody vazby. Naproti tomu vazbu, která je odůvodněna obavou, že obviněný bude působit na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (§ 67 písm. b) — vazba koluzní) zárukou nahradit nelze (srov. též Sb. rozh. I/1964). Zřejmým důvodem, pro který naše úprava záruku namísto koluzní vazby nepřipouští, je to, že koluzní jednání je zpravidla jen těžko postižitelné, takže prostředky, které mají k dispozici, by společenské organizace ztěžily mohly zodpovědně vyvinout účinnou součinnost v tom směru, aby obava z pokusů obviněného o maření objasňování věci odpadla.

Jestliže však byl obviněný vzat do vazby původně z důvodů uvedených v § 67 písm. b) a současně i z jiných zákonných důvodů (§ 67 písm. a) či c)) nebo současně ze všech tří zákonných vazebních důvodů, a jestliže později důvody vazby podle § 67 písm. b) odpadly (např. po zajištění a provedení podstatně důležitých důkazů), je přijetí záruky namísto vazby při splnění ostatních podmínek § 73 odst. 1 přípustné.

c) Záruka se vztahuje k dalšímu chování obviněného a k tomu, že se na vyzvání dostaví k soudu, prokurátorovi nebo vyšetřovacímu orgánu (§ 73 odst. 1 tr. ř.). Zákon uvádí tyto okolnosti kumulativně, nikoli alternativně. Z povahy věci plyne, že o působení na další chování obviněného jde především ve vztahu k vazbě předstižné (a to v tom smyslu, aby obviněný nepokračoval v trestné činnosti), a o dostavení se k orgánům činným v trestním řízení především při důvodech vazby útekové.

Obsahem záruky je tedy příslib organizace, že svým vlivem bude působit

na obviněného, aby se v průběhu trestního stíhání choval tak, že se nedopustí další trestné činnosti (při vazbě předstížené) a aby se nevyhýbal trestnímu stíhání či trestu tím, že by se skrýval či uprchl nebo nedbal výzvy dostavit se k příslušnému orgánu trestního řízení (při vazbě útěkové).

d) Přijetí záruky je fakultativní. Prokurátor nebo soud záruku přijmout mohou, jestliže ji považují za dostatečnou vzhledem k osobě obviněného a k povaze vyšetřovaného případu (§ 73 odst. 1). I když to trestní řád přímo neuvádí, musí být nepochybně splněna i další podmínka, že lze mít za to, že kolektiv, který záruku nabízí, je nejen ochoten, ale i schopen povinnosti vyplývající z přijaté záruky plnit. Měla by tedy být zkoumána i morální a výchovná síla příslušného kolektivu a faktické poměry na pracovišti. Teprve na základě takového komplexního zhodnocení je třeba posoudit, zda celkové okolnosti případu opravňují závěr, že obava, která jinak vazbu odůvodňuje, přijetím záruky odpadne.⁷⁾

I když přijetí záruky odvisí od úvahy rozhodujícího orgánu, domnívám se, že — s ohledem na pojetí vazby jako opatření jen výjimečného a nejzazšího — je povinností rozhodujícího orgánu při splnění podmínek uvedených v § 73 záruku přijmout.⁸⁾

e) Důsledkem přijetí záruky je podle okolností ponechání obviněného na svobodě nebo jeho propuštění z vazby. V případě, že se obviněný již ve vazbě nachází, je třeba nabídku záruky považovat vždy za podnět k přezkoumání další důvodnosti vazby (§ 72 odst. 1), neboť smyslem záruky je právě dosažení toho, aby byl obviněný propuštěn na svobodu.

Určité pochybnosti mohou vznikat v souvislosti s ustanovením, že obviněný může být na svobodě ponechán (§ 73 odst. 1). Z citované formulace nepochybně vyplývá, že jde o případy před vzetím obviněného do vazby. Neznamená to však, že v době rozhodování o záruce jeho svoboda nemohla být již z jiných procesních důvodů omezena. V praxi by mohlo jít o případy, kdy obviněný byl zadržen a dosud nebylo rozhodnuto o vazbě. Protože zadržení může trvat 2×48 hodin (§ 75, § 76 odst. 4, § 77), tj. až 4 dny a v řízení o přečinu dokonce 3×48 hodin (§ 179b odst. 1 písm. i, § 179e odst. 2, § 314c odst. 4), tj. až 6 dnů, může být praktická nabídka záruky i v průběhu zadržení. O záruce by ovšem nemohl rozhodovat orgán, který zadržení provedl, protože oprávněn k tomu je pouze prokurátor nebo soud (v daném případě prokurátor, protože zadržení přichází v úvahu jen v přípravném řízení; soud by však rozhodoval podle § 146a/ o stížnosti proti rozhodnutí prokurátora, jímž byl obviněný ponechán ve vazbě, protože záruka nebyla přijata).

Příslušným k rozhodnutí by byl ten prokurátor, jemuž byl odviněný

⁷⁾ Srov. k tomu Komentář k tr. řádu, Orbis, Praha 1963 (dále jen Komentář), pozn. 3 k § 73, str. 136.

⁸⁾ Shodně A. Růžek v referátu o vazbě v čs. tr. řízení, uveřejněném ve sborníku Die Untersuchungshaft im deutschen, ausländischen und internationalen Recht, Max-Planck-Institut, Freiburg 1971, str. 830. Ze socialistických zemí jsou zde dále zastoupeny referáty o úpravě sovětské, NDR, maďarské, jugoslávské.

odevzdán (§ 75). Prokurátor by musel uvážit, zda jsou splněny podmínky § 73 odst. 1 a propustit obviněného na svobodu (aniž by rozhodl o vazbě), jestliže by sice shledal důvody vazby dle § 67 písm. a) či c) nebo oba tyto zákonné důvody, avšak záruka by se jevila být dostatečně spolehlivou náhradou za vazbu.⁹⁾

Obdobný postup by nebyl zásadně vyloučen ani při zadržení podezřelého podle § 76. Podobná situace by mohla výjimečně nastat i tehdy, jestliže na základě příkazu k dodání do vazby (§ 69 odst. 1) byl obviněný dostižen orgány SNB a o vazbě nebylo dosud rozhodnuto (osoba dodaná do vazby musí být vyslechnuta a o vazbě je třeba rozhodnout do 48 hodin — § 69 odst. 3).

Nabídka záruky za situace, kdy se obviněný nachází na svobodě, přichází v úvahu méně často. Může být učiněna zřejmě spíše z podnětu prokurátora či soudu, je-li shledán důvod vazby dle § 67 písm. a) či c) a současně má tento orgán za to, že lze uvažovat o použití záruky, aby se tak vazbě předešlo. Lze si též představit situaci, za které bez zjevně vyjádřené obavy příslušného orgánu trestního řízení, že obviněný uprchne nebo se bude skrývat nebo pokračovat v trestné činnosti, a bez podnětu takového orgánu, dá společenská organizace sama in eventum, tj. pro ten případ, že by byly tyto vazební důvody shledány, najevo, že je připravena záruku podle § 73 odst. 1 nabídnout. O přijetí takové nabídky by však bylo možno uvažovat jen tehdy, jestliže by orgán rozhodující o vazbě shledal, že tu jsou skutečně důvody vazby dle § 67 písm. a) anebo c).

Jiné případy společenské záruky za situace, kdy obviněný je na svobodě, by se mohly vyskytovat zřejmě jen zcela výjimečně. Tak např. by bylo možné přijetí záruky v případě, kdy byl vydán příkaz k dodání obviněného do vazby nebo je i bez tohoto příkazu pátráno po jeho pobytu a on se sám orgánům trestního řízení přihlásí. I tehdy by totiž mohla přetrvávat obava, že obviněný bude pokračovat v trestné činnosti či že se bude skrývat nebo uprchne a záruka by podle okolností mohla přispět k rozptýlení takové obavy.

f) Za podmínek § 73 lze společenskou záruku nabídnout kdykoliv v průběhu trestního stíhání, tj. již od vznesení obvinění až po pravomocné skončení věci. Jak na to bylo poukázáno již výše, výjimečně by mohla přicházet v úvahu nabídka záruky při zadržení osoby podezřelé i před vznesením obvinění. I tehdy by však prokurátor o takové záruce mohl rozhodnout teprve po tom, co bylo obvinění vzneseno (sděleno), neboť záruka vazbu nahrazuje a do vazby lze vzít pouze obviněného (§ 68). Pokud jsou zde výjimečně důvody vazby po skončení trestního stíhání,¹⁰⁾ nelze přijetí záruky ani v takových případech vyloučit.

⁹⁾ Stanovisko autorů Macha—Mourala, kteří uvádějí, že obviněný musí být v době rozhodování o záruce buď na svobodě, nebo ve vazbě, nepočítá tedy s naznačenou situací, kdy obviněný byl zadržen. Srov. Mural—Mach, Společenské organizace a trestní řízení, Orbis, Praha 1965, str. 69.

¹⁰⁾ K této otázce viz V. Mandák, Vazba po skončení trestního stíhání, Soc. zákonost č. 8/1968.

g) Při důvodech vazby podle § 67 písm. a) (vazba útěková) lze spolu s přijetím záruky přijmout též slib obviněného podle § 73 odst. 2, a to buď současně, nebo i postupně. I když o tom trestní řád výslovně nic nestanoví, je zřejmé, že kumulace obou těchto prostředků namísto vazby je přípustná. Trestní řád to nezakazuje, ani povaha věci to nevylučuje, a to tím spíše, že slib obviněného se obsahově zčásti kryje se zárukou společenské organizace (při slibu i při záruce se má zajistit, že obviněný se na vyzvání dostaví k soudu, prokurátorovi nebo vyšetřovateli; obsahem slibu obviněného je navíc ještě to, že každou změnu svého pobytu předem ohlásí). Obviněný sice nečiní slib ohledně dalšího svého chování, avšak tato složka společenské záruky se vztahuje — jak již bylo uvedeno — především na důvody vazby předstížné, která slibem obviněného nahrazena být nemůže. Současné či postupné přijetí obou prostředků může zajištění účelu jimi sledovaného jen posílit.

h) Přijetí záruky prokurátorem nebo soudem má za následek, že obviněný bude propuštěn na svobodu nebo že bude upuštěno od nařízení vazby.

Přesto však v dalším průběhu trestního stíhání může nastat situace, za níž bude vzetí obviněného do vazby důvodné. Nařízení vazby přichází v úvahu v těchto případech:

- Po přijetí záruky se *dodatečně objeví důvody koluzní vazby*. Tato vazba nemůže být nikdy společenskou zárukou (ani slibem obviněného) nahrazena.
- *Obviněný maří účel záruky*. Taková situace nastane tehdy, jestliže po přijetí záruky obviněný zavdává příčinu k obavě, která původně vazbu odůvodňovala, tj. že uprchne nebo se bude skrývat, aby se trestnímu stíhání či trestu vyhnul, nebo že bude pokračovat v trestné činnosti. Tak např. obviněný, stíhaný pro rozkrádání na pracovišti, přes přijatou záruku bude znovu přistižen při dalším rozkrádání, nebo se nedostaví, ač řádně předvolán, bez náležité omluvy k hlavnímu líčení, apod.
- *Společenská organizace se stane nezpůsobilou záruku provádět* (např. skončí pracovní poměr obviněného).¹¹⁾
- *Společenská organizace záruku odvolá*. K tomu může dojít zejména tehdy, jestliže společenská organizace neodhadla dobře své možnosti nebo členové pracovního kolektivu neplní řádně převzatou povinnost na obviněného působit, či se dodatečně ukázalo, že ani při nejlepší vůli pracovního kolektivu není záruka vzhledem k dalšímu chování obviněného spolehlivým prostředkem k dosažení zákonného účelu.

2. Projednání záruky společenskou organizací

a) Záruku mohou nabídnout jen trestním řádem taxativně vyjmenované organizace. Jsou to ve smyslu § 4 odst. 1, § 6 odst. 2

- základní organizace ROH, to jest organizace pracoviště obviněného,

¹¹⁾ Srov. Mach—Moural, práce cit. v pozn. 9, str.

- základní mládežnické organizace, tj. organizace SSM pracoviště či místa bydliště obviněného,
- jednotné zemědělské družstvo, jehož je obviněný členem nebo pracovníkem,
- výrobní družstvo, jehož je obviněný členem nebo pracovníkem.

Pokud by záruku nabídla jiná organizace (např. některá organizace tělovýchovná nebo jiná zájmová organizace), nemohla by být vůbec věcně projednána. O tom by bylo třeba organizaci písemně uvědomit.

Podnět k projednání záruky může dát příslušný orgán trestního řízení, spolupracovníci obviněného, sám obviněný či osoby jemu blízké, obhájce apod.

b) Otázku je třeba projednat v kolektivu pracujících, který na sebe v případě přijetí záruky přejímá odpovědnost za její plnění. Zákon blíže neuvádí, o jaký kolektiv pracujících má jít. Z povahy věci však plyne, že se musí jednat o kolektiv, v němž obviněný pracuje, který tedy dobře zná jeho povahové a osobní vlastnosti a může proto na něho bezprostředně působit.¹²⁾

Orgán společenské organizace, který před nabídnutím záruky věc v kolektivu pracovníků projedná (tj. např. ZV ROH, výbor ZO SSM, představenstvo JZD apod.), seznámí kolektiv pracovníků (např. dílnu, pracovníky oddělení apod.) s hlavními rysy trestní věci obviněného i s povahou záruky a projedná způsob jejího provádění pro případ, že bude přijata. Teprve na základě kladného vyjádření pracovního kolektivu orgán společenské organizace předloží písemný návrh na převzetí záruky podle okolností prokurátorovi nebo soudu s uvedením způsobu a data jejího projednání v kolektivu pracujících. Návrh může předložit jen orgán společenské organizace, u níž je obviněný pracovníkem nebo členem, nikoliv samotný kolektiv pracujících.¹³⁾

Věci prospěje, jestliže společenská organizace osvědčí zachování předstředěného postupu nejen v samotné nabídce záruky, ale jestliže současně předloží záznam o projednání v pracovním kolektivu s uvedením počtu přítomných, místa a doby jednání a zápisem o jednání oprávněného orgánu společenské či družstevní organizace. Příslušné orgány trestního řízení mají totiž vždy před rozhodnutím zkoumat též splnění formálních náležitostí.

Bylo by neodpovědné, kdyby záruka byla nabízena bez patřičného projednání v kolektivu pracujících a bez zajištění podmínek jejího provádění pouze z falešné solidarity vůči obviněnému nebo jen jednostranně pouze s ohledem na zájem organizace, např. aby obviněný nebyl vytrhován z pracovního procesu. Na druhé straně by nabídka záruky neměla být odmítána, jestliže jsou pro její převzetí zákonné podmínky. Obojí postup

¹²⁾ Srov. materiál NS ČSSR, cit. v pozn. 4.

¹³⁾ Uvedenými zásadami je třeba se řídit podle stanoviska NS ČSSR, obsaženého v mat. cit. v pozn. 4, v řízení před soudem, jde-li o záruku za nápravu obviněného podle § 4 odst. 1. Tyto zásady jsou však stejně použitelné i pro projednání záruky namísto vazby.

by byl v rozporu se správně chápanou zásadou spolupráce společenských organizací v trestním řízení, vyjádřenou v § 2 odst. 7 a konkretizovanou v dalších ustanoveních trestního řádu, zejména v § 6 odst. 2 a § 73.

c) Rozhodne-li se záruku oprávněná organizace nabídnout, předloží svůj návrh příslušnému orgánu trestního řízení. Příslušným k rozhodnutí o záruce je ten orgán, který je v dané fázi oprávněn rozhodovat o vazbě, tj. v přípravném řízení prokurátor a po podání obžaloby (návrhu na postrestání) soud.

Povaha věci vyžaduje, aby záruky tohoto druhu byly společenskými organizacemi projednávány s největším urychlením, zejména tehdy, má-li se vazbě předejít. Liknavý postup by mohl vést k tomu, že i při jinak existujících zákonných podmínkách pro přijetí záruky by obviněný přesto musel být vzat do vazby, protože prokurátor nebo soud by neměli k dispozici příslušný návrh a o vazbě musí rozhodnout vždy no nejdříve. V takovém případě by však mohlo dojít ještě na základě později došlé nabídky záruky k propuštění obviněného, který již předtím byl vzat do vazby. I v těch případech, kdy má záruka nahradit již vykonávanou vazbu, je žádoucí projednat věc co nejrychleji, neboť má být snahou nejen orgánů trestního řízení, ale i oprávněných společenských organizací, aby vazba byla zkrácena jen na dobu skutečně nezbytnou.

d) *Společenská organizace může již nabídnutou záruku ještě před rozhodnutím o jejím přijetí odvolat*. Může to učinit i tehdy, byla-li již přijata. K tomu dojde zejména při změně pracoviště obviněného nebo ukáže-li se dodatečně, že nelze účinně na chování obviněného působit.

Odvolání záruky musí být projednáno obdobným způsobem jako její nabídka, tj. v příslušném pracovním kolektivu a ve voleném orgánu společenské či družstevní organizace.

3. Projednání záruky orgány trestního řízení

a) Nabídka záruky podle § 73 je podnětem prokurátorovi či soudu, aby přezkoumal důvodnost dalšího trvání vazby (§ 72).

Tyto orgány proto postupují tak, že jakmile obdrží nabídku záruky, zkoumají, zda jsou dány věcné předpoklady pro její přijetí. Současně musí zkoumat i to, zda jsou splněny náležitosti projednání záruky u společenské organizace, která návrh podala. Není-li tomu tak, je třeba organizaci urychleně upozornit na zjištěné nedostatky a vyzvat ji k jejich odstranění. Tyto povinnosti trestní řád výslovně nestanoví, vyplývají však ze zásady spolupráce orgánů trestního řízení se společenskými organizacemi i z povahy záruky namísto vazby.

Při splnění formálních náležitostí nabízené záruky je dále žádoucí, aby se prokurátor či soud vhodným způsobem přesvědčili, zda lze reálně počítat s tím, že záruka bude úspěšně prováděna (např. pohovorem s volenými zástupci organizace, s některými členy pracovního kolektivu apod.).

b) Prokurátor (soud) rozhodne tak, že buď záruku přijme, nebo návrhu na její přijetí nevyhoví. Bude-li záruka přijata, nebude o tom vydáno zvláštní usnesení, nýbrž bude rozhodnuto, že se přijímá záruka společenské

organizace a že se obviněný ponechává na svobodě, nebo že se propouští z vazby.¹⁴⁾ Jakmile usnesení o přijetí záruky nahrazující vazbu nabude právní moci, vyrozumí o tom soud či prokurátor společenskou organizaci.¹⁵⁾

Neprijme-li prokurátor (soud) záruku, vysloví usnesením podle okolností buď že se obviněný bere do vazby a záruka společenské organizace se nepřijímá, nebo že se obviněný ponechává ve vazbě a záruka společenské organizace se nepřijímá.¹⁶⁾

4. Opravný prostředek

Proti usnesení, jímž nebylo vyhověno návrhu společenské organizace na přijetí záruky, je přípustná stížnost. Vyplyvá to ze znění § 74 odst. 1 ve spojení s § 141 odst. 2. Rozhodnutí o tom, zda se přijímá či nepřijímá záruka namísto vazby, je totiž nepochybně rozhodnutím o vazbě ve smyslu § 71 odst. 1. Toto stanovisko zastával též bývalý unitární Nejvyšší soud. Rovněž Mach a Moural v cit. práci (str. 69) vyslovují též názor, který konkretizují tím, že právo stížnosti má společenská organizace. Autoři tím patrně nemínili vyloučit, že stejné právo má i obviněný, protože se touto problematikou zabývali pouze ve vztahu ke společenským organizacím. Domnívám se, že takové právo obviněnému přísluší. Obviněnému je třeba usnesení oznámit, neboť se ho přímo dotýká (§ 137 odst. 1, 2). Táž skutečnost, tj. že se usnesení obviněného přímo dotýká, je pak i důvodem k tomu, že mu přísluší právo stížnosti do takového usnesení (§ 142). Právo stížnosti mají i osoby obviněnému blízké, které mohou v jeho prospěch podat odvolání (§ 142 odst. 2). Tyto osoby jsou uvedeny v § 247 odst. 2. Pokud jde o mladistvého obviněného, viz § 299 odst. 1.

Stížnost nemá odkladný účinek (§ 74 odst. 2). To znamená, že obviněný bude vzat do vazby nebo ve vazbě ponechán až do rozhodnutí o podané stížnosti. Teprve v případě jejího kladného vyřízení může být obviněný propuštěn.

Jestliže záruka byla přijata a v důsledku toho byl obviněný propuštěn na svobodu, pak — jde-li o rozhodnutí soudu — má právo podat stížnost proti takovému rozhodnutí prokurátor. Stížností se může domáhat toho, aby obviněný byl ve vazbě ponechán. Stížnost má odkladný účinek za podmínek uvedených v § 74 odst. 2.

5. Důsledky odvolání záruky či jejího selhání

a) Odvolá-li společenská organizace převzatou záruku, posoudí orgán rozhodující o vazbě, zda je vazba nutná, a to podle situace, jaká je zde v době odvolání záruky. Přitom uváží okolnosti, které vedly společenskou organizaci k odvolání záruky.¹⁷⁾

¹⁴⁾ Srov. A. Růžek—J. Tolar, Vzory soudních rozhodnutí trestních, příručky min. sprav., sv. 26/I, vzor č. 28, str. 58.

¹⁵⁾ Srov. materiál NS ČSSR, cit. v pozn. 4.

¹⁶⁾ Srov. Moural—Mach, práce cit. v pozn. 9.

¹⁷⁾ Komentář, pozn. 4 k § 73, str. 136.

Odvolání záruky nemusí být tedy vždy bez dalšího důvodem k nařízení vazby. Oprávněný orgán za této situace má vždy znovu pečlivě uvážit, zda důvody vazby i nadále trvají a zda např. v případě důvodů podle § 67 písm. c) nelze vystačit se slibem obviněného podle § 73 odst. 2.

Pokud v důsledku odvolání záruky znovu vyvstala důvodná obava opodstatňující vazbu podle § 67 písm. a) či c), prokurátor (soud) usnesením rozhodne o vzetí obviněného do vazby (§ 68). Stejně je třeba postupovat i tehdy, vyvstaly-li po přijetí záruky důvody vazby koluzní nebo jestliže chováním obviněného je účel přijaté záruky mařen, či stala-li se organizace nezpůsobilá záruku provádět, i když záruku neodvolala.

b) Zavdává-li sám obviněný přes přijetí záruky svým dalším chováním příčinu k nařízení vazby, nemůže z toho vyplynout žádná procesní sankce ani pro něho samotného, ani pro organizaci. Pokud dojde k nařízení vazby, nejedná se tedy ani v tomto případě o jakýsi druh trestu za procesní neposlušnost obviněného, ale je to jen důsledek důvodné obavy, že se obviněný zachová některým ze způsobů, který odůvodňuje vazbu podle § 67 písm. a) či c).

Z hlediska organizace, která záruku nabídla, jde o selhání výchovného působení s důsledky nanejvýš morální povahy. Ani společenská organizace tedy nemůže být postižena žádnou právní sankcí za to, že se jí nepodařilo působit na obviněného očekávaným způsobem.¹⁸⁾

II. SLIB OBVINĚNÉHO NAMÍSTO VAZBY — § 73 Odst. 2

Slib obviněného namísto vazby podle § 73 odst. 2 (dále jen: „slib obviněného“) je vedle záruky podle § 73 odst. 1 dalším prostředkem, jímž zákon sleduje ten cíl, aby od použití vazby bylo upuštěno všude tam, kde to okolnosti případu dovolují. Jde rovněž o prostředek psychického působení, jehož lze použít namísto vazby, a který tedy vazbu nahrazuje. I zde proto platí přiměřeně to, co bylo v této souvislosti uvedeno při výkladech o záruce namísto vazby.

1. *Zákonné podmínky a procesní důsledky přijetí slibu*

a) Trestní řád připouští slib obviněného, jen jsou-li zde důvody vazby uvedené v § 67 písm. a) (vazba útěková). Zákonodárce tak vychází ze stanoviska, že při ostatních zákonných důvodech vazby by se nejednalo o prostředek dostatečně způsobilý k rozptýlení obavy, která vazbu opod-

¹⁸⁾ Tato skutečnost — tj. absence jakékoliv sankce — byla podnětem k tomu, že v sovětské literatuře byl některými autory institut společenské záruky kritizován. Tak např. Strogovič shledává tuto formu za málo účinnou, a to právě proto, že společenská organizace nenese žádnou právní odpovědnost (Strogovič, Kurs sovětského uголовного права, Moskva 1968, str. 152, 154). Jiní autoři naproti tomu zdůrazňují význam společenských záruk jakožto jedné z nových forem součinnosti společnosti v trestním řízení. Žogin-Fatkulin v této souvislosti uvádějí: „V naší společnosti, v níž je rozvinut pocit kolektivismu a společenské principy v mnoha sférách sociálního života dominují, je existence společenské záruky zpravidla mnohem účinnější než osobní ručení“ (Predvaritelnoje sledstvie, Moskva 1965, str. 262).

statňuje. Tím se tento institut liší od záruky společenské organizace namísto vazby, jejíž přijetí je přípustné i při vazbě předstízně [§ 67 písm. c)].

Nepřichází tedy v úvahu přijetí slibu obviněného v případech, kdy jsou dány jiné důvody vazby než podle § 67 písm. a), ať samostatně nebo v kombinaci s tímto důvodem. I zde však platí přiměřeně to, co bylo uvedeno v souvislosti se zárukou podle § 73 odst. 1: jestliže dodatečně jiný zákonný důvod odpadne a zůstane pouze důvod podle § 67 písm. a), pak vazbu slibem obviněného nahradit lze. Obviněný může proto např. nabídnout slib, i když byl vzat do vazby z důvodů uvedených v § 67 písm. b) či § 67 písm. c), jestliže má za to, že nadále trvá jen důvod podle § 67 písm. a). Orgán rozhodující o vazbě je povinen přezkoumat, zda a které vazební důvody i nadále trvají a dojde-li k závěru, že nadále pozůstává pouze důvod vazby podle § 67 písm. a), musí uvážít, zda slib obviněného je prostředkem natolik spolehlivým, že od jeho plnění lze očekávat rovnocennou náhradu vazby.

Stejně jako záruku lze i slib obviněného přijmout pouze, jestliže příslušný vazební důvod v době rozhodování o přijetí existuje, tj. trvá. Vyplyvá to z pojetí obou těchto prostředků jako srogátu vazby.¹⁹⁾

b) V případě, že vazba teprve hrozí, může být nabídka slibu učiněna samostatně, tj. bez souvislosti s jiným návrhem či opravným prostředkem obviněného. Nabídka slibu může být dále obsažena ve stížnosti proti rozhodnutí o vzetí do vazby (aniž byl příp. předtím slib nabídnut), může být též součástí žádosti obviněného podle § 72 odst. 2 o propuštění na svobodu. V tomto posledním případě je třeba — domnívám se — nabídku slibu, pokud nejde o nabídku opakovanou, považovat za „jiný důvod“, který opravňuje obviněného podat novou žádost o propuštění na svobodu i před uplynutím 14 dnů od zamítnutí žádosti předchozí (§ 72 odst. 2). Přijetí slibu má totiž i při jinak trvajícím vazebním důvodu za následek propuštění obviněného z vazby. Jestliže taková okolnost ovlivňuje rozhodnutí o vazbě tak výrazně, že může být důvodem k propuštění obviněného na svobodu, pak nemůže být chápána jinak než jako „jiný důvod“ v naznačeném smyslu.

c) Slib obviněného musí obsahovat ujištění, adresované orgánu oprávněnému rozhodovat o vazbě, že

aa) se na vyzvání dostaví k soudu, prokurátorovi nebo vyšetřovateli a že

bb) předem ohlásí každou změnu svého pobytu.

Je-li o slibu rozhodováno v přípravném řízení, přichází v úvahu povinnost dostavit se na vyzvání nejen k prokurátorovi, který rozhoduje o vazbě, ale též k vyšetřovateli (nikoli však k soudu, i když soud sám slib přijme v důsledku toho, že vyhoví stížnosti obviněného, o níž bude rozhodovat podle § 146 a). Po podání obžaloby (návrhu na potrestání) přichází v úvahu

¹⁹⁾ Zkušenosti však ukazují, že praxe se touto zásadou někdy neřídí. Trvá-li vazební důvod podle § 67 písm. a), nahrazuje se vazba slibem obviněného jen výjimečně. Slib je přijímán častěji tehdy, jestliže příslušný orgán má za to, že ve skutečnosti vazební důvody již pominuly. Takové pojetí není však v souladu se smyslem zákona a aplikaci § 73 odst. 2 výrazně zužuje.

již pouze dostavení se k soudu, ledaže věc bude vrácena k došetření, čímž se znovu dostane do stavu přípravného řízení [§ 188 odst. 1 písm. f)].

d) Slib má obligatorní písemnou formu. Nestačilo by tedy např. pouhé ústní prohlášení, byť i obsahově plně odpovídalo požadavkům § 73 odst. 2. Požadavku písemné formy je vyhověno, když slib obviněného je v celém znění zachycen v protokole či v úředním záznamu sepsaném orgánem, který v dané fázi řízení rozhoduje o vazbě. Je ovšem nezbytné, aby slib, pojatý do protokolu či záznamu, obviněný vlastnoručně podepsal.

Slib lze učinit zajisté i tak, že bude jeho zákonné znění sepsáno rukou obviněného nebo někoho jiného či jinak (psacím strojem) mimo protokol či úřední záznam. Podmínkou je i zde vlastnoruční podpis obviněného. Nestačilo by, kdyby takový slib učinila jiná osoba, zejména obhájce. Ten je sice ve smyslu § 41 odst. 2 oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky atd., jeho prohlášení, byť i učiněné písemně, nemůže však písemný projev ve smyslu § 73 odst. 2 nahradit. V tomto smyslu je slib výlučně osobním, tj. nezastupitelným procesním úkonem. Obhájce ovšem může jménem obviněného slib nabídnout a nastylizovat jeho znění.

e) Přijetí slibu je fakultativní. Příslušný orgán jej může přijmout, považuje-li tuto formu zajištění obviněného za dostatečnou vzhledem k jeho osobě a k povaze vyšetřovaného případu. Do té míry jsou zde tedy kritéria shodná jako při záruce podle § 73 odst. 1. Rozdil, daný povahou věci, je v tom, že při záruce namísto vazby je třeba posoudit navíc i to, zda jsou na straně příslušné organizace dány podmínky k tomu, aby záruku náležitě prováděla.

Pokud jde o povahu vyšetřovaného případu, nebude zajisté bez významu, o jaký druh trestného činu se jedná. Tuto povahu je však třeba posuzovat pouze z hlediska obavy, zda obviněný uprchne nebo se bude skrývat, nikoli z jiných hledisek, která nesouvisí se zákonnými předpoklady pro nařízení vazby (např. obecně nazíraná zavrženíhodnost činu apod.).

Větší význam však mají zpravidla okolnosti týkající se osoby obviněného. Přijetí slibu je použitelné zejména u osob, které požívají vcelku dobré pověsti, mají stálé bydliště a pracoviště, případně se starají o rodinu, dále u obviněného s chatrným zdravotním stavem nebo dokonce upoutaného na lůžko [pokud v takovém případě obava vyjádřená v § 67 a) bude vůbec důvodná]. Naproti tomu méně často by přijetím slibu odpadla reálná obava z vyhýbání se trestnímu stíhání či trestu u osob, jejichž slib vzhledem k dosavadnímu způsobu života a ke zjištěným povahovým vlastnostem nelze považovat za dostatečně spolehlivý, tj. u osob s nevalnou pověstí, příp. žijících toulavým životem, bez rodinného a společenského zázemí, řádně nepracujících apod. Ne vždy je však namístě slib obviněného odmítnout při pouhém nedostatku stálého bydliště. Právě vhodně stanovená povinnost dostavit se na výzvu k příslušnému orgánu trestního řízení může být v intencích § 73 odst. 2 prostředkem způsobilým odstranit obavu, že obviněný se pokusí vyhnout trestní odpovědnosti.

f) „Vyzváním“ ve smyslu § 73 odst. 2 je třeba rozumět především řádný způsob předvolání k procesnímu úkonu (k výsledku, k hlavnímu líčení apod.). Nelze však vylučovat ani výzvu, aby se obviněný dostavil i mimo tyto případy, a to právě jen z toho důvodu, aby se příslušný orgán přesvědčil, že slib je řádně plněn, tj. že obviněný nemění pobyt, neskrývá se či neuprchl. K tomuto závěru vede nutně smysl tohoto institutu, který má zajišťovací povahu a jehož se použije tehdy, jestliže jinak trvají důvody útekové vazby. K tomu sluší ještě uvést: Obviněný je pravidelně v přípravném řízení vyslýchán jen jednou. Není ani povinen účastnit se seznámení s výsledky vyšetřování. Casově nejbližší povinnost dostavit se k příslušnému orgánu trestního řízení mohla by vzniknout teprve v soudní fázi řízení (účast při hlavním líčení). Kdyby se výzva na základě písemného slibu obviněného měla vztahovat výlučně na účast obviněného při procesních úkonech, orgány trestního řízení by neměly možnost sledovat plnění slibu podle okolností i po delší dobu, např. po více týdnů nebo dokonce měsíců.

Ke stejnému závěru vede i trestním řádem použitý výraz „vyzvání“, který je obsahově širší než „předvolání“ a jehož zákon v souvislosti s účastí na procesních úkonech nepoužívá (např. v § 90 v souvislosti s výsledkem a v § 198 v souvislosti s hlavním líčením je použito výrazu „předvolání“, resp. „předvolán“).

g) Zákon nestanoví, jak často je obviněný povinen se na výzvu dostavit. Casová frekvence této povinnosti se právem ponechává úvaze příslušných orgánů, které mají postupovat tak, aby byl dostatečný přehled o tom, zda obviněný přijatý slib náležitě plní. Vše bude odviset od osoby obviněného, od jeho poměrů osobních, rodinných, pracovních, zdravotních a od ostatních celkových okolností případu.

Nelze vyloučit, že příslušný orgán trestního řízení vyzve obviněného již při přijetí slibu, aby se dostavil v určitých intervalech — např. 2krát týdně nebo i častěji vždy v určitý den, hodinu apod. Ani tento způsob kontroly plnění slibu znění § 73 odst. 2 nevylučuje. Četnost lze zajisté v průběhu trestního stíhání i měnit, tj. zvýšit či naopak snížit.

Lze volit také ten způsob, který vyplývá ze znění § 73 odst. 2, že podle své úvahy může příslušný orgán obviněného vyzvat, aby se dostavil k němu či k vyšetřovateli vždy na základě samostatně učiněné výzvy.

Obviněnému nelze v této souvislosti uložit žádné omezení pobytu. Jestliže obviněný svůj pobyt změní a učiní o tom hlášení, jak to příkazuje § 73 odst. 2, lze zajisté stanovit obviněnému povinnost dostavit se k dožadánému orgánu v místě, kde se obviněný po změně pobytu nachází. Vždy je třeba postupovat tak, aby smysl slibu obviněného byl naplněn — aby se obviněný nedostal mimo náležitý dohled příslušných orgánů trestního řízení.

2. Orgány rozhodující o přijetí slibu

Subjektem oprávněným přijmout slib je pouze orgán rozhodující o vazbě, tj. v přípravném řízení prokurátor [soud v případě, že vyřizuje stížnost obviněného podle § 146 a)] a v soudní fázi řízení výlučně soud. Mezi

oprávněné subjekty nepatří vyšetřovatel, i když se v přípravném řízení slib na vyzvání se dostavit může týkat i tohoto orgánu. Rovněž není oprávněn o slibu rozhodnout orgán, který provedl zadržení, tj. kromě vyšetřovatele též vyhledávací orgán nebo jiný orgán SNB, ani orgán, jemuž byla předána osoba po zadržení provedeném kýmkoliv na základě přistižení při činu (§ 75, 76).

3. Rozhodnutí

Přijme-li oprávněný orgán slib obviněného, nerozhodne o tom samostatným usnesením. Je-li obviněný na svobodě, tj. v případech, kdy teprve vazba hrozí, pojme výrok o přijetí slibu do výrokové části rozhodnutí o tom, že se obviněný ponechává na svobodě.

Pokud slib přijat nebude, bude vydáno usnesení, že se obviněný bere do vazby a skutečnost, že slib nebyl přijat, i důvody tohoto postupu se projeví v odůvodnění usnesení o vzetí do vazby. Domnívám se, že negativní rozhodnutí o slibu není třeba pojímat do výroku usnesení, i když by jistě ani takový postup nebyl nesprávný.

Jestliže již obviněný byl ve vazbě, při přijetí slibu se pojme výrok o tom do usnesení, jímž se obviněný propustí na svobodu.²⁰⁾

Pokud slib přijat není, lze ohledně náležitostí rozhodnutí volit i tehdy dvojí postup: buď bude žádost zamítnuta a výrok usnesení bude znít pak tak, že obviněný se ponechává ve vazbě, přičemž pouze v odůvodnění se uvede, že a z jakých důvodů slib obviněného nebyl přijat, nebo se do výrokové části usnesení pojme i negativní rozhodnutí o slibu.

4. Opravný prostředek

Proti rozhodnutí, jímž slib nebyl přijat a obviněný v důsledku toho byl ponechán ve vazbě, má obviněný právo podat stížnost. Jde totiž o rozhodnutí o vazbě a proti takovému rozhodnutí je stížnost přípustná (§ 74 odst. 2). Stížnost ve prospěch obviněného mohou podat i osoby jemu blízké, uvedené v § 247 odst. 2 (§ 142 odst. 2) a jde-li o rozhodnutí soudu, též prokurátor (§ 142 odst. 1).

Ohledně účinku stížnosti prokurátora a obviněného platí obdobně to, co bylo v této souvislosti uvedeno při výkladech o záruce namísto vazby.

5. Důsledky porušení slibu

Porušení slibu obviněného, že se na vyzvání dostaví k příslušnému orgánu tr. řízení a že každou změnu pobytu předem ohlásí, bude zpravidla příznakem toho, že slib není dostatečně spolehlivým prostředkem k tomu, aby vazbu nahradil. V takovém případě nezbude, než vzít obviněného do vazby.

Nebude tomu však bezvýjimečně při každém, zejména i méně významném a omluvitelném porušení slibu. Vazba ani v takovém případě nemá

²⁰⁾ Znění takového výroku viz A. Růžek—J. Tolar, Vzory soudních rozhodnutí trestních, příručky PÚMS, svazek 26, Praha 1968, vzor č. 29.

být procesní sankcí. Jestliže porušení slibu nevyvolá důvodnou obavu, že obviněný uprchne nebo se bude skrývat, vazba nařízena nebude (např. obviněný se vzdálil z důležitých osobních důvodů bez předchozího oznámení z místa pobytu, avšak krátce na to se vrátil, nebo se pro náhlou překážku přes výzvu k příslušnému orgánu nedostavil apod.).

Obviněný by nemohl být vzat do vazby ani v případě, že nesdělil změnu svého bydliště, jestliže v mezidobí již odpadly důvody útěkové vazby (např. v průběhu vyšetřování bylo zjištěno, že původní podezření z rozsáhlého úmyslného rozkrádání není opodstatněno, protože v mezidobí bylo ověřeno, že manko bylo z větší části způsobeno objektivními příčinami a ve zbytku jen nedbalým jednáním obviněného).

III. ZVLÁŠTNOSTI V ŘÍZENÍ PROTI MLADISTVÝM

Negativní vlivy vazby, které se v té či oné formě mohou projevit i u dospělých osob, působí u mladistvých zpravidla ještě mnohem výrazněji a zanechávají hlubší a trvalejší stopy.²¹⁾

I z hlediska penologického je vazba mladistvých ještě méně žádoucí než u osob dospělých. U mladistvých přicházejí v úvahu zásadně poloviční trestní sazby odnětí svobody. Tím se i relativně zvyšuje podíl do trestu započítávané doby strávené ve vazbě. Skutečný režim výkonu trestu se tak zkracuje a zmenšují se též možnosti výchovného působení na odsouzeného. To může nepříznivě ovlivňovat i účel trestu, zejména při trestech kratšího trvání. Vazba též brání zařazení mladistvého do odborného výcviku, k němuž ve výkonu trestu odnětí svobody zásadně dochází.

To jsou zřejmě hlavní důvody, které vedou v soudobých úpravách k tomu, že ve vztahu k mladistvým osobám stanoví specifické mírnější prostředky namísto vazby. Činí to i čs. trestní řád: I když jsou tu vazební důvody podle § 67, smí být mladistvý vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak (§ 293).

I při existenci kteréhokoliv zákonného vazebního důvodu je tedy oprávněný orgán vždy ještě povinen zkoumat, zda účelu sledovaného vazbou nelze dosáhnout některými mírnějšími prostředky. Opatření, jichž lze použít, však přitom trestní řád neuvádí. To zajisté není jeho kladem.²²⁾

Při nedostatku bližšího zákonného vymezení je okruh prostředků, které mohou nahradit vazbu mladistvých, ponechán výkladu praxe a teorie.

V úvahu přicházejí především nepochybně i zde prostředky uvedené v § 73, jichž lze použít vůči všem věkovým kategoriím obviněných (záruka namísto vazby a slib obviněného).

Otázkou použití jiných prostředků, trestním řádem výslovně nejmeno-

²¹⁾ K této otázce z pohledu psychologa srov. R. Sopko, Mladiství provinilci vo vyšetřovacej väzbe, Soc. súdnicтво č. 6/1969, str. 16.

²²⁾ Kritickou poznámku k této otázce srov. V. Halouzka, Vazba mladistvých, Soc. zákonnosť č. 8/1968, str. 188.

vaných, se zabýval v r. 1967 býv. unitární Nejvyšší soud a znovu v r. 1972 Nejvyšší soud ČSR.²³⁾

Podle stanoviska býv. unitárního Nejvyššího soudu, na něž se v cit. materiálu odvolává i Nejvyšší soud ČSR, lze použít např.

- ponechání mladistvého v rodinném prostředí za předpokladu, že bude skýtat bezpečnou zárukou, že mladistvý nepodnikne nic, co by bylo v rozporu s účelem vazby,
- dohled socialistické organizace nebo jejích pracovníků (např. mistra, vedoucího pracovní skupiny apod.),
- kvalifikovaný dohled v učňovském internátě, popř. v učilišti apod.

V literatuře uvádí Halouzka v článku cit. pozn. 22 ještě další možnost — umístění mladistvého v ústavní výchově podle rodinně právních předpisů. S podobnou možností počítá i Komentář k trestnímu řádu, když uvádí (s odvoláním na nyní již jinými předpisy nahrazené ust. § 8 odst. 3 zák. č. 69/1952 Sb.), že účelu vazby lze dosáhnout též umístěním mladistvého ve výchovném ústavu.²⁴⁾

Komentář dále upozorňuje na možnost některých vhodných opatření rodičů ve spolupráci se školou. Jde o jednu z dalších možností, o níž se citované justiční materiály nezmiňují.

Zobecněná zkušenost ukazuje, že ani v tomto ohledu není praxe uspokojivá. Orgány činné v trestním řízení při rozhodování o vazbě v podstatě nerozlišují, zda jde o mladistvého či o ostatní obviněné a důvody vazby z hlediska podmínek § 293 zkoumají převážně jen formálně. Konstatují to shodně oba nejvyšší soudy v cit. materiálech. Nejvyšší soud ČSR však současně uvádí, že možnost zabezpečit účel vazby u mladistvých jiným opatřením přichází v úvahu jen ojediněle (str. 22 mat. cit. v pozn. 4).

Tento závěr však zajisté nevylučuje, ale naopak podtrhuje význam zkoumání v úvahu připadajících mírnějších prostředků vždy u těch mladistvých, kteří se dopouštějí trestné činnosti ojediněle nebo nahodile, jejich celková výchova není výrazně narušena, žijí v relativně dobře uspořádaném prostředí nebo řádně pracují či navštěvují školu.

C

NÁMĚTY DE LEGE FERENDA

V rámci úvah o budoucí možné úpravě je třeba především uvážít, zda dosavadní pojetí vzájemného vztahu vazby a mírnějších prostředků sloužících k zajištění osoby obviněného podle čs. tr. řádu je vyhovující.

V tomto ohledu je možné zásadně dvojí řešení.

1. Vazba je základní prostředek, zatímco ostatní ji jen nahrazují. Tomuto pojetí odpovídá zejména tradiční vztah vazba—kauce v evropských

²³⁾ Rôzbor a zhodnocení rozhodovací činnosti soudů v trestních věcech mladistvých (Prz 21/67) a Zhodnocení praxe soudů ČSR při postihu trestné činnosti mladistvých (Třj 15/72).

²⁴⁾ Komentář, pozn. 2 k § 293, str. 490.

kontinentálních systémech. Myšlenkový pochod orgánu, který o zajišťovacím opatření rozhoduje, je v podstatě takový, že nejprve uvažuje, zda je třeba uvalit na obviněného vazbu. Teprve při kladné odpovědi lze zkoumat, zda toto nejdůraznější zajišťovací opatření může být nahrazeno prostředkem mírnějším. Je-li tímto prostředkem kauce nebo jiná majetková záruka, mluví se o „vyručení z vazby“. Už sám tento název napovídá, že se jedná o odvozený prostředek, který má vazbu nahradit.

2. V druhém pojetí tvoří prostředky zajištění osoby obviněného skloubený celek opatření různé povahy a odstupňované intenzity, v němž jeden druhým ani není zaštopován, ani od něho není odvozován. Použije se ten, který je v dané situaci nejvhodnější. To současně znamená, že selhaly-li mírnější prostředky nebo nelze-li jich vzhledem k okolnostem případu vůbec použít, nemůže být od vazby upuštěno, nelze ji „nahradit“, nelze se z ní „vyručit“. Myšlenkový pochod je zde tedy jiný než v prvním případě. Zatímco tam se uvažuje nejprve o použití vazby a teprve pak o možném „vyručení“, zde naopak je třeba uvažovat zásadně opačným směrem – od mírnějších opatření k přísnějším.

V socialistických zemích se takovým pojetím vyznačuje vpředu vzpomenuť úprava sovětská.²⁵⁾

Rozdíl mezi oběma pojetími není jen formálně logický. Je projevem rozdílného koncepčního přístupu, který může mít nepochybně výrazný vliv i na aplikační praxi. Znakem druhého pojetí, které považuji i pro účely čs. tr. řízení perspektivně za vhodnější, je mj. též jeho větší dynamičnost, možnost pružněji reagovat na měnící se procesní situaci.

Uvádím možný výběr mírnějších opatření, s nimiž by bylo možno počítat:

- Písemný slib obviněného formulovaný podle povahy jednotlivých vazebních důvodů.
- Dozor bezpečnostních orgánů kombinovaný případně s povinností hlásit se periodicky u těchto orgánů.
- Stanovení povinnosti obviněného nevycházet po určitou dobu z místa bydliště, popř. zdržet se návštěvy určitých míst nebo stýkat se s určitými osobami.
- Záruka společenské organizace. Okruh oprávněných organizací by mohl být oproti dosavadnímu stavu rozšířen.
- Osobní záruka jedné nebo více důvěryhodných osob za chování obviněného. Jako sankce za porušení záruky by mohla být stanovena pokuta v přiměřeném rozpětí s přihlédnutím k poměrům obviněného a ručitelů.
- Domácí vězení, zejména pokud obviněným je vojenská osoba.
- Velitelský dohled nad vojenskými osobami a osobami sloužícími u vojensky organizovaných sborů (SNB, SNV).
- U mladistvých převzetí záruky jednotlivými osobami, zejména rodiči, vychovateli, dohled správy dětských domovů či kurátora.

²⁵⁾ Srov. k tomu blíže V. Mandák, Zajištění osoby obviněného v sovětském trestním řízení, Soc. zákonost č. 5/1971, str. 300 a násl.

- Majetkové ručení, a to jednak jistina daná obviněným, jednak ručení jiných fyzických osob či organizací.
- U cizinců též dočasné odejmutí dokladů umožňujících vycestování z ČSSR se současnou povinností nevzdalovat se z určitého místa a popř. s povinností hlásit se pravidelně u bezpečnostních orgánů.

ВАЦЛАВ МАНДАК

МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ, ЗАМЕНЯЮЩИЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ ПОД СТРАЖУ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

РЕЗЮМЕ

Работа посвящена проблематике замены заключения под стражу (последственного ареста) средствами более мягкого характера, при применении которых обвиняемый не лишается свободы (суррогаты заключения под стражу).

В первой части автор рассматривает общие вопросы института заключения под стражу, как крайней меры пресечения в тех случаях когда нельзя ожидать, что однаковая цель может быть достигнута при помощи более мягких мер. Здесь же дается обзор таких мер, предусмотренных в некоторых иностранных законодательствах и они характеризуются как средства психического воздействия на обвиняемого, заменяющие его физическую изоляцию. Затем указываются выгоды, вытекающие из целесообразного применения этих мер не только для обвиняемого, но и для общества в целом. В заключение дается краткий хронологический обзор регламентации данного вопроса в процессуальных предписаниях, действовавших ранее на территории ЧССР.

Ядро работы составляет вторая часть, где дается систематическое изложение действующих в Чехословакии предписаний. Чехословацкий УПК знает только два процессуальных средства пресечения, которыми можно заменить заключение под стражу, а именно: поручительство общественной организации (круг таких организаций в УПК точно определен), как гарантию, что обвиняемый будет впредь вести себя надлежащим образом и по вызову явится в суд, к прокурору или следователю, и письменное обещание обвиняемого, подобного же содержания, дополненное заявлением, что он будет предварительно сообщать о каждом изменении своего местожительства (§ 73 УПК ЧССР). Поручительство можно принять только в том случае, когда основанием заключения под стражу является опасение, что обвиняемый скроется или уклонится от суда, или же будет продолжать преступную деятельность. Обещание же допускается, если имеется опасение, что обвиняемый будет уклоняться от суда или скрываться. Ни этими, ни иными средствами нельзя заменить заключение под стражу, когда имеется опасение, что обвиняемый будет препятствовать расследованию, в частности, стараться устранить следы преступления или доказательства (коллизийный арест).

Автор рассматривает с процессуальных позиций оба эти процессуальные институты, проблематика которых до сих пор еще не разработана и которые применяются в судебной практике в совершенно исключительных случаях.

Особый раздел посвящен проблематике суррогатов заключения под стражу малолетних. Чехословацкий УПК и в тех случаях, когда налицо все основания для заключения под стражу, допускает последственный арест малолетних исключительно тогда, когда цель ареста не может быть достигнута иными средствами (§ 293 чех. УПК). Однако в УПК не приводятся особые средства, которыми можно заменить арест малолетнего. Согласно судебной практике и доктрине здесь — кроме поручительства общественной организации и обещания обвиняемого — могут иметь место: оставление обвиняемого в упорядоченной семейной среде, наблюдение руководства предприятия или отдельных работников (если малолетний работает), квалифицированный надзор

в интернате для фабричных учеников, помещение в воспитательное заведение, повышенный надзор школы.

В части третьей даются предложения *de lege ferenda*. Автор дает оценку общей концепции средств, служащих для защиты личности обвиняемого и высказывает взгляд, что их число следует по примеру некоторых иностранных, в частности советского, законодательств, расширить. Это создаст лучшие предпосылки для того, чтобы заключение под стражу применялось действительно лишь в случаях совершенно необходимых. Автор ставит на обсуждение введение хотя бы некоторых из этих средств (кроме двух уже известных чехословацкому судопроизводству), а именно: надзор органов безопасности, обязанность обвиняемого не покидать в течение известного времени местожительства, а в зависимости от обстоятельств воздерживаться от посещения некоторых мест или от встреч с некоторыми лицами, личное поручительство заслуживающих доверия лиц, домашний арест, начальственное наблюдение в отношении от военнослужащих, имущественное поручительство (залог), а в отношении иностранцев также временное отобрание документов, дающих возможность выезда из ЧССР; в отношении малолетних — поручительство отдельных лиц, родителей, воспитателей, наблюдение администрации детских домов, школы или попечителя.

VÁCLAV MANDÁK

Der Haftersatz im Strafverfahren

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit ist der Problematik des Ersatzes der Prozesshaft durch Mittel milderer Charakters, bei deren Anwendung der Beschuldigte auf freiem Fuss bleibt (Haftsurrogate), gewidmet.

Im ersten Teil beschäftigt sich der Verfasser mit allgemeinen Fragen der Auffassung der Haft als *ultima ratio* in den Fällen, in denen man nicht hoffen kann, dass bei Anwendung milderer Massnahmen der gleiche Zweck zu erreichen wäre. Er gibt eine Übersicht solcher Massnahmen entsprechend der Regelung in einigen Staaten des Auslands und klassifiziert sie zusammenfassend als Mittel der psychischen Einwirkung auf den Beschuldigten, die seine physische Isolierung ersetzen. Dann führt er die Vorteile an, die sich aus der Anwendung solcher Mittel nicht nur für den Beschuldigten, sondern auch für die Gesellschaft ergeben. Es folgt eine gedrängte chronologische Übersicht über die Regelung der behandelten Materie in den vormals auf dem Gebiet der ČSSR geltenden Prozessvorschriften.

Der Kern der Arbeit ist ihr zweiter Teil, der die systematische Darstellung der geltenden tschechoslow. Regelung enthält. Die tschechoslow. Strafprozessordnung kennt nur zwei prozessuale Mittel, die die Haft ersetzen können. Es sind dies die Haftung einer gesellschaftlichen Organisation (der Bereich dieser Organisationen wird in der StPO genau abgegrenzt) für das weitere Verhalten des Beschuldigten und dafür, dass er sich auf Aufforderung beim Gericht, beim Prokurator oder beim Untersuchungsbeamten einstellt, sowie das schriftliche Versprechen des Beschuldigten, das denselben Inhalt hat und darüber hinaus um die Versicherung, dass er jede Aufenthaltsveränderung im vorhinein melden werde (§ 73 tschechoslow. StPO), erweitert wird. Die Haftungserklärung kann angenommen werden, wenn der Grund für die Haft in der Befürchtung liegt, dass der Beschuldigte fliehen oder sich verbergen könnte oder dass er in seiner strafbaren Tätigkeit fortfahren werde. Das Versprechen ist nur bei der Befürchtung, dass der Beschuldigte fliehen oder sich verstecken könnte, zulässig. Mit diesen und anderen Mitteln ist es nicht zulässig, die Kollusionshaft zu ersetzen.

Der Autor beschäftigt sich zusammenfassend mit den prozessualen Aspekten der beiden angeführten Prozessinstitute, deren Problematik bisher noch nicht bearbeitet wurde. In der Praxis der Justiz wurden sie nur ganz vereinzelt angewendet, was

der Verfasser für einen nicht wünschenswerten Zustand, der den Intentionen des Gesetzgebers widerspricht, hält.

Ein besonderer Abteil ist der Problematik der Haftsurrogate bei jugendlichen Personen gewidmet. Im tschechoslow. Strafverfahren darf ein Jugendlicher auch dann, wenn bei ihm Haftgründe bestehen, nur im Falle, dass der Haftzweck anders nicht erreicht werden kann (§ 293 tschechoslow. StPO), in Haft genommen werden. Die StPO führt jedoch keine besonderen Mittel an, die die Haft des Jugendlichen ersetzen können. Laut Judikatur und Literatur kommt — ausser der Haftung einer gesellschaftlichen Organisation und dem Versprechen des Beschuldigten — besonders die Belassung des Beschuldigten in einem geordneten Familienmilieu, die Aufsicht von seiten des Unternehmens oder einzelner Beschäftigten (wenn der Jugendliche arbeitet), die qualifizierte Aufsicht in einem Lehrlingsinternat, die Überführung in Anstaltserziehung und erhöhte Schulaufsicht in Frage.

Der dritte Teil enthält Anregungen de lege ferenda. Der Autor nimmt zur gesamten Konzeption der zur Sicherung der Person des Beschuldigten dienenden Mittel Stellung und gibt seiner Ansicht Ausdruck, dass ihre Zahl nach dem Muster einiger ausländischer Regelungen, besonders in der UdSSR, vermehrt werden sollte. So würden noch bessere Voraussetzungen dafür geschaffen werden, dass die Haft wirklich nur in den allernötigsten Fällen zur Anwendung gelangt. Der Autor schlägt vor, wenigstens einige der folgenden (ausser den beiden im tschechoslow. Prozess schon bekannten) Mittel zu erwägen: die Aufsicht durch die Sicherheitsorgane, die Auferlegung der Verpflichtung des Beschuldigten, sich eine bestimmte Zeit lang nicht von seinem Wohnort zu entfernen, event. sich des Besuches einiger Orte oder des Verkehrs mit einigen Personen zu enthalten, die persönliche Haftung vertrauenswürdiger Personen, Hausarrest oder Aufsicht des Kommandanten bei Militärpersonen, Haftung mit dem Vermögen, bei Ausländern auch die zeitlich begrenzte Abnahme der Dokumente, die die Ausreise aus der CSSR ermöglichen, bei Jugendlichen die Haftung einzelner Personen, der Eltern, der Erzieher, die Aufsicht von seiten der Verwaltung in Kinderheimen und Schulen oder von seiten eines Kurators.